

play a trick on the mice. He lay on his back and did not move at all. A mouse saw him and thought that he was dead. She ran to her friends and said, "The cat is dead! Let us dance and play".

And all the mice began to dance and play. They were very happy, they danced and danced round the cat; and the cat did not move. Then one of the mice jumped on the cat's head. "Look at me! Come nearer, all of you! The bad cat is dead! Let us dance on his head!"

But suddenly the cat jumped up and caught the foolish mouse. The other mice ran away as quickly as they could. Mice! Never believe a cat! Don't forget!

We should know in which situations and when to use idioms. It's necessary to know the level of style, whether an idiom can be used in a formal or in an informal situation. If the person is a friend and the situation is private, we may use informal expressions. In a formal situation we choose words much more carefully. There are idioms which are neutral in style and can be used in any situation. The learners should study the idioms in typical situations and many examples to use them correctly. The correct use of idiomatic English should be the aim of every learner. Mastery of idioms comes only slowly, through careful study and observation, through practice and experience.

Reference

1. Постановление Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования», ПП-2909, 20 апреля 2017.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. –Москва: 1969.
3. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. В книге: Труды юбилейной научной сессии. –Ленинград: ЛГУ, 1964.
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. –Москва: 1972.
5. Hockett Ch. A Course in modern Linguistics. -New-York: 1978.
6. Veinreich U. Problems in the analysis of idioms.

РЕЗЮМЕ

Мақола инглиз тили луғат таркибини бойитишга хизмат қилувчи фразеологик бирликларни (идиомалар, мақол ва маталларни) ўқитишнинг самарали метод ва усулларини тавсифлашга бағишланган. Муаллиф машхур олимлар ишларига таянган ҳолда фразеологизмларни ўқитишда кластер, Венн диаграммаси, кейс-стади, контекстлаштириш каби методларни қўлланиши тавсия этади.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается описанию эффективных методов обучения фразеологическим единицам (идиомам, пословицам и поговоркам) английского языка, которые являются средством обогащения словарного состава. Опираясь на труды известных учёных автор статьи рекомендует использовать такие приёмы как кластер, диаграмма Венна, кейс-стади, контекстуализация и другие, которые являются наиболее эффективными в обучении фразеологическим единицам.

SUMMARY

The article is devoted to the description of effective methods of teaching phraseological units (idioms, proverbs and sayings) in English, that are a means of enriching the vocabulary. Taking as a basis the works of the prominent scholars, the author of the article recommends to use such techniques as cluster, Venn diagram, case-study, contextualization and others, that are considered to be more effective in teaching phraseological units.

БЎЛАЖАК КИЧИК ТИББИЙ ХОДИМЛАРНИНГ ИХТИСОСЛАШГАН ФАОЛИЯТИДА АХБОРОТ ТИЗИМИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ

Н.Тайлаков - педагогика фанлари доктори, профессор

А.Жамолов - тадқиқотчи

Т.Н.Қори Ниёзий Номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий тадқиқот институти

Таянч сўзлар: ахборот тизими, инвариант қисм, вариатив қисм, тиббий информатика, тиббиёт коллежи, ихтисослашган фаолият, таълим жараёни.

Ключевые слова: информационная система, инвариантная часть, вариативная часть, медицинская информатика, медицинский колледж, профессиональная деятельность, образовательный процесс.

Key words: information system, invariant part, variable part, medical informatics, medical college, professional activity, educational process.

Ҳозирги пайтда жамиятнинг замонавий тараққиёти инсоннинг барча ҳаётини соҳалари ва фаолиятининг ахборотлашганлиги билан характерланади. Ахборот технологиялари ва шу билан бирга ҳар хил турдаги ахборот тизимларининг шиддат билан ривожланиши натижасида катта ҳажмдаги ахборот ресурсларига эга бўлиш ҳамда уни сақлаш, қайта ишлаш ва улкан ҳажмдаги ахборотлар алмашилиши имкони яратилди [1].

Ахборот тизими – ахборот жараёнини амалга оширишда ҳисоблаш техникаси ва алоқаларидан фойдаланган ҳолда ахборот технологиялари ва ҳужжатлар йиғиндисини ташкил этиш. Кўплаб соҳаларда, жумладан, муҳандислар, иқтисодчилар, ҳуқуқшунослар, ўқитувчилар, тиббиёт ходимлари ва бошқа турдаги мутахассисларни ўқитишда ахборот тизимини қўллаш ва ишлаб чиқариш бўйича тайёрлаш зарур.

Ахборот тизимида тайёрлов жараёни инвариант ва вариатив қисмларни ўз ичига олади. Инвариант қисм аҳолининг ахборот технологиялари таълимида умуммаданий саводхонликни ошириш билан боғлиқ асосий саволларни ўз ичига олади. Мутахассис ўз фаолияти давомида мутахассислигига оид вазифаларни бажаришда ахборот технологияларидан самарали фойдалана олиши вариатив қисмда намоён бўлади.

Бизнинг тадқиқотларимиз тиббиёт коллежлари

ўқувчиларининг информатик тайёргарлиги асосида ўтказилган.

Ҳар хил турдаги тиббий ахборот тизимининг пайдо бўлиши ва ривожланиши тиббий ходимларнинг ихтисослашган фаолиятида қуйидаги имкониятларни берди: ҳужжатларни расмийлаштириш, ҳисоботларни тайёрлаш, қарорларни қабул қилиш жараёнида сарфланадиган вақтни тежаш; даволаш ва ташхислаш баённомаларини стандартлаштириш орқали енгиллаштириш; архивдаги касаллик тарихига тезкор муурожаат қила олиш; лаборатор-диагностика бўлимида сарфланадиган вақтни тежаш ва бошқалар.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикасининг барча субъектлари, яъни тиббий ташкилотлар базалари эпидемиология ва гигиена маркази, тиббий аналитик-ахборот маркази, тиббий статистика бюроси, мажбурий тиббий суғурта (МТС) ҳудудий фондида автоматлаштирилган ахборот тизими фаолият юритмоқда.

Бугунги кунга келиб барча даволаш профилактика муассасаларида тиббий ёрдам кўрсатиш ҳисоботи МТС дастури асосида компьютерлаштирилган, шу билан бир қаторда ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳолини дори воситалари билан таъминлаш тизими ҳам ахборотлаштирилган. Соғлиқни сақлаш фаолиятида ахборотлаштиришнинг шиддат билан ривожланиши

даволаш профилактика муассасалари ва бошқарув фаолиятида тиббий ходимларнинг ахборот технологияларидан фойдалана олиши долзарб масала сифатида кўрсатилган.

Ушбу муаммони ҳал қилиш мақсадида Самарқанд шаҳри Сиеб тиббиёт коллежида “Тиббиёт информатикаси” номли қўшимча курс ташкил этилди. Бундан асосий мақсад шуки, кичик курс ўқувчилари умумий информатика бўйича билим олса, тиббиёт информатикаси курсида эса соғлиқни сақлаш ва тиббиётга оид замонавий компьютер технологияларидан фойдаланиш ўргатилади. Ўқувчилар соғлиқни сақлаш ва тиббиётда вужудга келиши мумкин бўлган муаммоларни ҳал этишда компьютер технологияларидан фойдаланишни айнан “Тиббиёт информатикаси” курсида ўрганишлари мумкин.

“Тиббиёт информатикаси” курсида ўқитиш жараёнини ўқитувчи коллежнинг техник, дастурий ва методик стандартларидан келиб чиқиб мустақил равишда ишлаб чиқиши мумкин, лекин Давлат стандартида мавжуд барча асосий қисмлар кўрсатилиши шарт.

Кўплаб тиббиёт коллежларида ўқув жараёни давомида компьютер технологияларидан фойдаланиш бўйича юқори малака шаклланишига қарамасдан унда бир неча турдаги муаммолар ҳам мавжуд:

- тиббиёт ахборот тизимида лойиҳалаштириш, ишлаб чиқиш ва киритишга оид тугалланган базанинг йўқлиги;

- ўқув жараёнида ахборот тизимидан фойдаланиш бўйича таълим ва методик воситаларнинг етишмовчилиги;

- сифатли дастурий таъминотнинг етишмовчилиги (асосан юқори нархлар туфайли).

“Ҳамширалик иши”, “Фармация” ва “Тиббий-профилактика иши” мутахассислиги бўйича Давлат стандартида куйидаги турдаги тиббиёт ходимларининг ихтисослашган фаолияти белгиланган: профилактик; даволаш ва диагностик; ташкилий бошқарув; таълим-тарбиявий; илмий тадқиқот.

Биз юқоридаги фаолият турларидан келиб чиқиб тиббиёт ходимларининг мутахассислиги бўйича ахборот тизимидан фойдаланишнинг аҳамиятини ўрганиб чиқдик (1-жадвал).

1-жадвал

Тиббиёт ходимларининг фаолияти давомида мутахассислиги бўйича ахборот тизимини татбиқ этиш кўрсаткичлари

№	Ихтисослашган фаолият турлари	Ахборот тизими билан боғлиқ фаолият
I.	Профилактик	1) Вақт ва малакали мутахассисларнинг етишмовчилигида кўп сонли аҳолига хизмат кўрсатиш бўйича ахборот тизимидан фойдаланиш фаолияти. 2) Республика, вилоят, шаҳарларда касаллик тарқалиши прогнози бўйича барча ахборот оқимларини ягона тизимга бирлаштириш. 3) Эпидемиологик назорат бўйича маълумотлар базасини ташкил қилиш.
II.	Даволаш ва диагностика	1. Ҳар хил тоифадаги беморлар ва турли хил касалликлар шу билан бирга шошилиш ҳолатларида даволаш ва диагностика жараёнида ахборот тизимидан фойдаланиш фаолияти. 2) Бемор организми билан бевосита алоқа ўрнатишда даволаш ва диагностика жараёнини автоматлаштириш ёки ахборот кўмагидан фойдаланиш фаолияти. 3) Ташхислаш жараёнида аниқ қарорга келиш мақсадида ахборот технологияларидан кўмагидан фойдаланиш ва ҳар хил мутахассисликдаги тиббий ходимларнинг технологик жараёнини автоматлаштириш.
III.	Ташкилий-бошқарув	1) Даволаш профилактика муассасалари ҳамда бутун соғлиқни сақлаш тизимининг бошқарувида ахборот тизимидан фойдаланиш фаолияти. 2) Тиббий ижтимоий кўрсаткичларга асосланган маълумотларни олиш, йиғиш ва қайта ишлашга мўлжалланган тиббий статистик ахборот тизимидан фойдаланиш 3) Ахборот тизимидан алоҳида йўналишларда фойдаланиш: МТС тизимида ҳисоб-китоб ишлари; ШХ ва тез ёрдам; ихтисослашган тиббий ёрдам; дори воситалари билан таъминланганлик.
IV.	Таълим-тарбиявий	1) Илмий тадқиқот институтлари ва коллежлар фаолиятининг бошқарувида ҳамда илмий тадқиқот ишларида технологик таълим жараёнини ахборотлаштириш билан таъминлаш. 2) Истеъмолчилар сўрови бўйича тиббий ахборотни излаш ва кўрсатиб бериш.
V.	Илмий-тадқиқот (малака ошириш)	1) Бошқа ўқув ва илмий методик муассасаларнинг ходимлари билан ҳамкорликдаги алоқаларни кенгайтиришни ўз ичига олувчи фаолият. 2) Тиббий биологик жараёнлар, касалликнинг кечиши, дори воситаларининг таъсири ва ҳоказоларни моделлаштириш билан боғлиқ фаолият.

Тиббиёт коллежларида таълим жараёнининг мукамаллашуви натижасида информация таълимнинг янги турлари ва методларини ишлаб чиқиш ва татбиқ этиш устида тадқиқотлар олиб борилмоқда [1-3].

Бугунги кунга келиб берилган вазифаларни ўқувчилар мустақил равишда ечимини топиши билан боғлиқ актив таълим методлари қўлланилмоқда. Илмий тадқиқот ишларида ўқув лойиҳаларига алоҳида эътибор қаратилган (М.А.Арипов, А.А.Абдуқодиров, Р.Х.Жўраев, Е.С.Полат, Н.И.Тайлаков ва бошқалар). Ахборот тизимидан фойдаланишни биз айнан шу методлар асосида ўрганиб чиқдик.

Ўқув лойиҳалар методи - бу ўқувчилар доимий мураккаблашиб боровчи амалий топшириқ-лойиҳаларни режалаштириш ва бажариш жараёни ҳисобланади.

Р.Жўраев ўзининг ўқув лойиҳа методида куйидаги тадқиқотларни кўрсатиб беради [2]:

- лойиҳани бажариш жараёнида шахсий мотивация ва муаммоларни мустақил равишда ҳал қила олиш;

- ўқувчининг фикрлаш қобилиятини фаоллаштириш билан боғлиқ яратувчанлик қобилиятини шакллантириш;

- ўқувчининг келажақдаги ихтисослашган фаолиятига тайёрлаш билан боғлиқ технологик фаолият;

- ўқувчининг консультант ролини ижро этувчи ўқитувчи ҳамда гуруҳ билан мулоқот жараёнини акс эттирувчи мулоқот характерли фаолият;

- ўқувчилар кизиқишлари бўйича бирлашиши ҳамда берилган вазифани бажариш давомида ҳар бирининг ўрнини, жавобгарлигини ва коммуникатив хусусиятларини шакллантириш билан боғлиқ жамоавий характерли таълим жараёни;

- эришилган натижаларга амалий ёндашиш;

- ҳар хил фанлардан билимларнинг интеграциялашуви.

Шундай қилиб, лойиҳалар методи таълим жараёнида мустақил, самарали, коммуникатив ва информация компонентларни шакллантиришга мўлжалланган фаолият тури ҳисобланади. Шунинг учун ахборот тизимидан фойдаланиш билан боғлиқ

бўлган таълим методининг асоси қилиб биз билим ва кўникмаларни эгаллашда лойиҳалаш методининг босқичма-босқич туридан фойдаланишни таклиф қиламиз. Назарий машғулотларда лойиҳалаш методи билан биргаликда намоёиш методидан фойдаланилса тиббий инфор­мацион тизимнинг турли хил хусусиятларини кўриш имкони бўлади.

Замонавий тиббий инфор­мацион тизим коллеж ва бошқа турдаги тизимлар, яъни электрон касаллик тарихи (ЭКТ), ходимларнинг иш вақти жадвали, тиббий ходимнинг автоматлаштирилган иш жойи (АИЖ), статистика ва бошқаларни тўлиқ автоматлаштиришга қаратилган бўлиши зарур.

Самарқанд вилояти ва шаҳрининг турли хил муассасаларида тиббий ходимлар ўртасида анкета сўровномаси ўтказилганда тиббий инфор­мацион тизимдан фойдаланиш кўрсаткичи юқорилиги аниқланди.

Бўлажак кичик мутахассисларни тайёрлашда биз педагогик принцип­ларга асосланган ахборот тизимидан фойдаланишнинг ўқув методикаси ишлаб чиқилди.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, ушбу методда таълим олаётган ўқувчилар берилган вазифани янада чуқурроқ англаб ахборот тизимида тиббий маълумотлар базасидан фойдаланиб тиббий масалаларни мукаммалроқ лойиҳалаштиришди.

Адабиётлар

1. Петруничева О.Ж. Тиббиёт талабаларини тайёрлаш жараёнида ахборот тизимидан фойдаланишнинг мукаммаллаштирилган методикаси. // «Информатика и образование». №4, 2009.
2. Жўраев Р.Х., Цой М. ва б. Лойиҳалаштириш методи. Монография. –Тошкент: 2016, 160-б.
3. Тайлаков Н.И. Информатика дарсларида лойиҳалаштириш методи. Республика илмий амалий конференцияси материали. –Тошкент: Т.Н.Қори Ниёзий номидаги ЎзПФТИ. 2018.

РЕЗЮМЕ

Тадқиқот ишида тиббиёт ходимлари фаолияти жараёнида тиббий ахборот тизимининг замонавий ҳолати ва уни қўллашдаги муаммолар; ахборот тизимини қўллаш билан боғлиқ бўлган тиббий фаолиятнинг асосий турлари ва унинг ривожланганлиги даражаси; кичик тиббий ходимлар фаолиятида ахборот тизимидан фойдаланган ҳолда мавжуд мета­дологик тизимни мукаммаллаштириш йўллари бўйича фикрлар билдирилган.

РЕЗЮМЕ

В работе проанализированы современное состояние и проблемы применения медицинских информационных систем в профессиональной деятельности медработника; выделены основные виды профессиональной деятельности медработника и их развитие, связанное с применением информационных систем. Сформулированы пути совершенствования методической системы подготовки младшего медработника по использованию информационных систем в своей профессиональной деятельности.

SUMMARY

The article analyzes the current state and problems of the use of medical information systems in the professional work of a medical worker; the main types of professional activity of the medical worker and their development related to the use of information systems. Ways of improving the methodical system of training a junior medical worker for the use of information systems in their professional activities are formulated.

O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNI IFODALI O'QISHGA O'RGATISH YO'LLARI VA VOSITALARI

M.Tilavova - katta o'qituvchi

Urganch davlat universiteti

Tayanch so'zlar: oqish, dars, o'quvchi, o'rgatish, badiiy, matn, ifodali, o'qitish usuli, vosita, badiiy asar.

Ключевые слова: чтение, урок, ученик, обучать, художественный, текст, выразительный, способ обучения, средства, произведение.

Key words: reading, lesson, pupil, to teach, a literary, text, expressive, way of learning, means, work.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni badiiy asarlarni ifodali o'qishga o'rgatish asosiy muammolardan biridir. Yuqori sinflarda, kollej va litseylarda olib boriladigan adabiyot darslarida badiiy matnlarni ifodali o'qish ustida ish olib borilsa-da, o'quvchilarning katta ko'pchiligida ifodali o'qishni o'zlashtirmaslik holatlari kuzatilmoqda. Bunga sabab nima?

Olib borilgan tatqiqotlarimiz shuni ko'rsdatadiki, ko'pgina ustoz va murabbiylarimizning o'zlari ham ifodali o'qish texnikasini chuqur o'zlashtirib olmaganlar. Ayniqsa, bu holat yosh mutaxassislar faoliyatida kuzatilayotganligini ko'ramiz. Ba'zi o'quvchi va talabalarda esa badiiy asarlarni ifodali o'qishda tortinchoqlik holatlari kuzatiladi.

Quyida biz ifodali o'qish texnikasi haqida ayrim fikrlarimizni keltirib o'tmoqchimiz.

Ifodali o'qish alohida san'atdir. U kishidagi nutqiy ko'nikma va malakalarga bog'liq holda rivojlanib boradi. Hech kim tug'ma notiq bo'lib tug'ilmaydi. Demak, ifodali o'qishni hamma ham o'rganishi mumkin. Buning uchun ayrim talablar mavjud.

Har bir matnda qanday mazmun aks etganini aniq bilish ifodali o'qishning bosh shartidir. Matnda qanday mazmun aks etgan bo'lsa, uning xos ohangini ham ifodalash zarur bo'ladi. Bunda nafas olish, nafas chiqarish, tovushning rang-barangligi, baland-pastligi, talaffuzdagi o'ziga xosliklar, hatto to'xtam-pauzalar o'z ta'sirini ko'rsatib turadi.

Ifodali o'qishni amalga oshirishda quyidagi texnik va logik vazifalarni bajarish talab qilinadi:

Nutq texnikasi: nafas olish, ovoz, diktsiya. O'quvchilar ifodali o'qish asoslarini egallashlari uchun muhim shartlar

quyidagilardan iborat:

1. Nutq jarayonida nafasni to'g'ri olish va to'g'ri taqsimlay bilish, boshlang'ich sinf o'quvchilariga biror matnni ifodali o'qitishdan oldin sinf o'rtasiga chiqqach, ichidan 5 gacha sanashi kerak. Bunda o'quvchining nafas olishi me'yorlashadi.

2. Ifodali o'qishning asosiy vositalaridan biri ovozdir. Ovoz nafas bilan uzviy bog'lanadi. Shuning uchun o'qituvchi bolalarning ifodali nutqi ustida ishlashni o'z nafasini boshqara olish va ovozdan to'g'ri foydalanishga o'rgatishdan boshlaydi. Ovoz kuchi baland-pastlik, uzun-qisqalik, tezlik, yoqimli-yoqimsizlik xususiyatlari bilan xarakterlanadi. O'quvchilar matn mazmuniga qarab, baland yoki past ovozda o'qishga, nutqda tez, o'rtacha yoki sekin tempni tanlashga, biror tuyg'uni ifodalashga o'rganadilar.

Ovozni sozlash uchun esa unli tovushlarni variantlari bilan aytirish yaxshi samara beradi:

o-a i-e u-o'

Bu unli tovushlarini cho'zib talaffuz qildirish kerak. Diktsiya ya'ni ravshan, burro gapirish ham ifodali o'qishning asosidir.

Biz talabalarga va o'quvchilarga ifodali o'qishni o'rgatar ekanmiz, bu mashqni dars jarayonida bir necha bor takrorlashga erishishimiz lozim.

1. Har bir tovushning to'g'ri artikulyatsiyasi va aniq diktsiya malakasini egallash.

2. Adabiy talaffuz me'yorlarini egallash.

Badiiy asarlarni ifodali o'qishda pauza (to'xtam)ning o'rni katta. Chunki asar g'oyasini, qahramonlarning turli